

Köteles Pál: Magyar világ Amerikában I.

(részletek)

Tűnődések és történetek

Mottó:

„A kor szorongatóan súlyos kérdése
nem az, hogy mit csináltak az emberből,
hanem az, hogy mit csinált ő maga
abból, amit belőle csináltak.”

(Jean-Paul Sartre)

„Egy nemzet mindig szerződéses állapotban
él az emberiséggel, s e szerződés legmélyebb
értelme a közös emberi verseny
méltányos szolidaritása.”

(Márai Sándor)

„Nincs nagyobb bátorítás, mint azt
tudni, hogy az idő nekünk dolgozik.”

(Németh László)

ELŐSZÓ HELYETT

1984. augusztus 16. és november 16. között három hónapot töltöttem az Egyesült Államokban és Kanadában. Az amerikai *Magyar Baráti Község* meghívására *Háromágú életfa* címen előadást tartottam a közösség évi szokásos Itt-Ott konferenciáján a Reménység tavánál – Lake Hope-on – Ohio államban. Az államalkotó, a nemzetiségi és szórványmagyarság kapcsolatait, az együttműködés gondjait elemző és az egybetartozást vállaló és valló előadás után három hónapos előadó körútra indultam az USA és Kanada kéttucatnyi városába.

Töprengéseim és történeteim ennek a három hónapos előadó körútnak tapasztalataként születtek. Nem hiszem, hogy ezek a följegyzések megfelelőbbé válnak, de talán sugározhatnak néhány olyan tapasztalatot, amelyek az egymást becsülő magyarokat érdekelhetik. Ha csak a teljesség igénye nélkül szólhatok a kinti magyarokról, akkor még ennél is kevesebb a tapasztalatom magáról az amerikai társadalomról. Így hát, ha valaki Amerikáról – s nem az amerikai magyarokról – kíván olvasmányélményt magának, akkor ne ezt a könyvet forgassa. . .

Még csak ennyit: szándékosan kerültem ebben a naplóban személyek-személyiségek nevének említését. Engem jelenségek, emberi magatartások érdekeltek, hiszen csak a véletlennek köszönhető, hogy egy-egy jellemző magatartásformát én kinél tapasztaltam. Ezért a nevek emlegetése csak rontaná az írás hitelét.

(Csütörtök: augusztus 16. I.) Valahol Új-Fundland fölött repülünk, amikor egészen váratlanul eszembe ötlük, hogy immár több mint kétszáz éve sodorták szelek és hullámok azt a hajót, amely az első magyarokat vitte Amerikába. Egyeseket egyenesen az amerikai szabadságharc forgatagába – az igazság oldalára. Mellettük ott voltak a szerencselovagok; a mindenre elszánt vállalkozók; a végzet elől futók, s a nyomorgatás elől menekülők; a többre törők. Életüknek egyetlen közös sajátossága volt: hazájukból futottak idegenbe, s ennél tragikusabb sors aligha képzelhető. Annál tudniillik, amely önmaga számára már csak idegenben remél szabadságot, emberhez méltó életet, a családnak nagyobb darabka kenyeret. 1895-ig 237 ezer magyar remélt jobb sorsot Amerikában – a hazán kívül. Hat esztendő alatt – 1899 és 1904 között – már majdnem 350 ezren rohmozták a hajótársaságokat-kikötőket. A nyomorúság elől futók, a hazában hazátlaná válók száma 1905 és 1907 között meghaladja az évi 176 ezret, amely már több a természetes szaporulatnál. A politikai nemtörődomség böllembicskaja úgy mélyedt a társadalom élő szervezetébe, hogy a verést elállítani már nem is lehetett. S mindez még mielőtt a porosz arrogancia, s hatvanhétben elfecsérelt függetlenségünk együttes baládforgása bele nem taszított bennünket az első világháború katasztrófát érlelő iszonyatába. Az első ágyúlövést megelőző tizenöt esztendőben elvesztettünk egymillió-négyszázezer vállalkozó kedvű, fiatal életet. A haza nem tudta eltartani fiait, emberi módon semmiképp... Kivándorlásra ez is éppen elég ok volt. S hány lehetett még?...

SIKER ÉS BUKÁS

Szomszédom, egy angol egyetem tudós professzora *Macartney Hungary and Her Succersors* című munkáját olvassa és különböző színű irónokkal huzigálja alá a szövegrészeket. Néhányszor akaratlanul is pillantást vetek a könyvre, s ő észreveszi érdeklődésemet.

– Csak nem magyar? – kérdezi – Óh – fordul felém később –: Muhi, Mohács, Buda, Rákóczi, Kossuth, fantasztikus... Önök történelmi nagylemezüknek mindig csak az egyik oldalát hallgatják. Imádják a gyászzenét, ez már szinte betegség! Pedig a másik oldalról azt is meghallhatnák, hogy önök léteznek Muhi és Mohács ellenére is; hogy a Rákóczi-szabadságharc nem mindenekelőtt bukás, hanem példa és dicsőség, hogy Kossuthék *nem csak* elvesztették a játszmát, hanem a világgal megismertették a magyar nevet is... Ez a másik oldal, uram: a bukásban a fölemelkedés, a vesztett játszmában a későbbi nyereség, de önök vesztetni szeretnek! Imádják a gyászzenét. Mi lenne, ha végre megpróbálnának saját történelmükről úgy gondolkodni, ahogy megesett, s kihámozni belőle a sikert is?

– Na és Trianon? – kérdezem.

– Rész az egészben: az egész múltban és az egész jövőben. És egyébként is attól a nemzettől, amely csak a múltját siratja és *mit sem tesz* saját jövőjéért, attól bizony elfordul a világ. *Sikeresnek kell lenni*, uram – veszi elő újra a színes ceruzákat – és hallgatni kell a lemez mindkét oldalát.

[· ·]

(Péntek, augusztus 17. I.) Az első amerikai éjszakából *nem futotta alvásra*. A biológiai óra nem áll át olyan gyorsan, mint a karon bordott, amelyen csak csavar az ember egyet s máris a nyugati féltekéhez igazítja

saját időszámítását. A másik ok, ami miatt kerülget az álom: New York-i első szállásbelyemről csak egy csigalépcsőn kell leóvatoskodnom, s máris ott vagyok a legfontosabb amerikai magyar könyvtárban-könyvpraktárban-könyvüzletben. Ami megjelent szerte a világban, s amit önértéke miatt olvasni is érdemes, az itt mind megtalálható. A magyarbaniak épp úgy ottbun vannak itt, mint a Kriterion-könyvek, vagy a pozsonyi kiadásúak, a londoniak, müncheniek, washingtoniak, kanadaiak, ausztráliaiak... Ha valami tragédia folytán Európa tengerfenékebe veszne, vagy nagybatalmi gög fölöslegesnek ítélné, ebből a könyvállományból pontosan rekonstruálni lehetne a teljes magyar történelmet, a magyar irodalmat és művészetet s valamelyest talán még a tudományosságot is.

Új Magyar Helikon támadt New York kellős közepén, ahová érdemes fölbizódni – legalább a magunkat megismerés igényével. Olvasni persze most majdnem bünszámba menne. Egy könyv élvezete miatt nem rabolhatom meg magamat az élménytől, hogy a kitartó makacsság miként tartja számon a sokak számára feledhető, azt, hogy a magyar irodalom oszthatatlan s a könyvekben újra- meg újráfogalmazott magyar világ nemkülönb.

Egy magyar legenda New York közepén? Nem! Egy tanúságtétel bitről, tisztességről, sorsvállalásról.

Nem több, de nem is kevesebb.

TAKSA

Aki a század elején vándorolt ki Amerikába, jól tudta, hogy a bevándorló-hivatal tisztviselőjének 25 dollárt kell felmutatnia, amikor Amerika földre lép. Ha hiányzott a pénz, a tisztviselő akár vissza is fordíhatta az érkezőt. Csak hát aki otthonról nekivágott a világnak, annak a ládafiókjában aligha lapultak dollárok. Ha hazaküldte a keresetét, nem azért tette, hogy az új kivándorlókkal visszajuttassák Amerikába. De hát a nyomorúság leleményessé teszi az embert. Legalábbis a legendák erről szólnak.

Magyarjaink, amiként ma is közszájon forog, egy faluból egyszerre többen is indultak. S eszükbe se volt, hogy kinek-kinek legyen 25 dollárja. Ha tizen indultak, akkor is csak 25 dollárjuk volt, ha harmincan, akkor se több.

A bevándorlási hivatal tisztviselőinek eszén úgy jártak túl, hogy amikor megérkeztek Ellis Islandre, a Szabadság-szobor melletti „bevándorló-szigetre”, nem egymás után sorakoztak a tisztviselő elé. Hagytak maguk közé ékelődni öt-hat idegent. S hogy az első már túl volt a dollár „felmutatásán” zsebkendőbe kötötte a pénzt, s odadobta a soron következő falubélinek, hogy az is bizonyíthassa: nem koldus. Az utolsó aztán zsebbe dugta, hogy visszaadhassák azoknak, akik dolláronként összeadták.

A turpisság ugyan romantikusan hangzik, de azért hihető. Épp csak azt kell hozzátenni: azért feltételezhető, hogy a bevándorlási ügynökök ilyenkor csak egyik szemüket tartották nyitva, a másikat jóindulatúan behunyták.

(Péntek, augusztus 17. II.). Gyökerek nélkül nincs jelen, s a jelen lehetőségeinek kibhasználása nélkül nem lesz jövő, gondolom, miközben izgatottan várom, hogy a 80. utca környékén vajon hallok-e magyar szót?

Aztán egyszer csak rámtör a valóság. Lenyűgöz, mert innen is onnan is megüti fületem az ismerős hanglejtés után a szó, a mondat. Örömben nyújtánám a kezemet is, de aztán elszégyenlem magam: a kézfogás alighanem azt jelentené, hogy állapotukat természetellenesnek tekintem, hogy viszonyaikat mesterségesnek, holott már évtizedek óta élnek a városban, netán már itt is születtek.

Az 1980-as amerikai népszámlálás alkalmával 1 776 902 amerikai polgár vallotta magát magyarnak, vagy – nagyszülei leglább egyikének okán – magyar származásúnak. Ami számomra emberi és szociológiai kérdés: ha valakinek csak egyik nagyszülője volt magyar, vajon miért érzi magát épp magyarnak. Miért nem csebnak, franciának, horvátnak?! Mi az, ami nemzetékek múltán is vonzalmat, kötődést jelent az ivadékok számára, bárba a nyelvet – esetleg – nem is ismerik? Mi miatt vonzódnak egyik ősükhöz, miközben a másikkal már nem is törődnek; miért álmodják magukat éppen magyarnak s nem másnak.

Kérdések, amire nem könnyű a válasz, de töprengeniünk szükséges a jelenségen. Hiszen majdnem kétmillió ember vallotta meg, hogy hozzánk tartozónak érzi magát: közöttük nagy tudósok, híres szakemberek, kiválóságok s a tett mindennapi emberei, akik tesznek-tehetnek a nemzetért. Kétmilliónyi követünk van az új világban. Közülük itt az újkori Babelben, s közvetlen környékén New York államban s New Jerseyben kereken 400 ezren élnek. A második legnagyobb magyar város? Alighanem a második legfontosabb magyar város!

„BÍROM!”

„Argentínás magyar” meséli, hogy nem fogadták be a háború után az Egyesült Államokba. A Szabadság-szobor tövében közölték velük, hogy álljanak odébb, mert nem kívánatos személyek. Nem maradt más választásuk, mint Argentína.

– Pedig hát én csak sodródtam az árral, semmi közöm nem volt a politikához, de Nyugat-Európában elkezdtek riogatni. Így aztán nem hazafelé indultam, hanem errefelé. A kétségbeesés akkor kezdődött, amikor kitoloncoltak az államokból, s menni kellett még délebbre. Tele voltam szorongással, fogalmam sem volt, hogy tisztviselő létemre, hogy fogom *bírni* a rám váró fizikai munkát, a nagy meleget. Ez a kérdés fogalmazódott újra meg újra, hogy fogom-c *bírni*? Amikor azután megérkeztünk Buenos Airesbe, mintha az égbolt szakadt volna rám! Alig léptünk le a hajóhídról egy magyar felirat villódzott elénk. Öles fényreklám kérdezte, hogy „BIROME”. Na, mondom, ez jól kezdődik. Nem győztem ismétetni, hogy „Bírom-c”, „Bírom-e” s bizony a válasz a torkomon, a torkunkon akadt. Csak később jöttünk rá hogy Bíró József – a század találmányának nevezett – golyóstollát reklámozták így, hozzáragasztván a Bíró névhez, a „me” toldalékot, a gyártó cég kezdőbetűit. De mire megtudtuk, hogy miről is van szó, az is kiderült, hogy bizony nemigen bírjuk se az éghajlatot, se az életmódot. Az a transzparens még mostanság is felvillan álmomban, s kérdezi: „BIROME”.

[. . .]

KÉTELY

Az íróasztalon lexikonok garmadája: nemcsak angolul s magyarul írottak. Középpütt írógép, attól balra újságkivágások s a *National Geographic* egy

példánya, kinyitva. Rajta a Kárpát-medence középkori lenyomata lenne, de hamis. Vendéglátóm, a néhai hivatásos tiszt, engem skót whiskyvel kínál, de ő szabolcsi almapálinkát iszik.

Mutatja azokat a levélmásolatokat, amelyeket koronaügyben küldözgett, hogy ne adják vissza a magyar népnek. S egy iratgyűjtőt, amelyben a ránk hamis fényt vető újságok, cikkek vannak, s a válaszul írott levelek másolatai. Lobogtatja egyik-másik levélnek az eredményét is: a hibaigazítást. . .

– Mire eljött az alkonyat, nem tudom, mi a teendő. Hogy helyesen cselekedtem-e, amikor eredmény nélkül ugyan, de a korona visszaadása ellen hadakoztam? Minden összezavarodott bennem, mert ugye hallom, olvasom, hogy otthon a reform. . . – gyorsan abbahagyja.

– A reform híveit otthon is támadják – kockáztatom meg – balról! Lehet bírálni, lejártni innen is – miért ne –, de akkor vállalni kell a szövetséget is a magyarországi dogmásokkal.

– Hogyan? – kérdezi. – Szóval, ha én. . .

– Körülbelül – állok fel s indulok kifelé.

– Pedig én a legjobb magyar vagyok e tájon, ezt elhíheti – s odavezet a bárszekrényhez. Mutatja, hogy tizennégyféle magyar pálinka sorakozik a polcokon.

– Egy korty amerikai lötty nem menne le a torkomon, csak hazai, isten engem úgy segéljen. . .

(Szombat, augusztus 18. II.). A New York melletti NEWARKI repülőtérrel Columbusba tartó gépen először nyílt alkalom az amerikai arányok és távolságok megítélésére. Ha korábban csak a fejemet csóváltam, amikor ötezer kilométernek mondották a távolságot a keleti parttól a nyugatiig, akkor most a térkép fölé hajolva is meggyőződhetem róla, hogy nagyjából valóban annyi. Ötször annyi, mint a Budapest–Párizs közötti táv, s ha netán átlósan kívánnék átvergődni a kontinensnyi országon, akkor hatszoros a távolság – legalább. S akik az Itt-Ott konferenciára mennek, az Ohio állambeli Lake Hope-ra, több ezer kilométerrel is elindulnak, hogy egy héten át együtt lehessenek s közösen töprengjenek történelmi sorsfordulóink tanulságairól, s a terhekről, melyeket kinek-kinek vállára kell vennie holnapunk érdekében.

A legtöbben repülővel mennek Columbusig, de akadnak, akik Floridából vagy Portlandból, a Csendes-óceán partjáról vágják neki kocsival a háromezer kilométeres útnak. Mi a repülőtérrel bérelt kocsival igyekszünk az esemény színhelyére. Az embert nem mindenekelőtt az idegen táj varázsa ejti meg, hanem a tapasztalás, hogy mindenütt jelen vagyunk. A jármók elé kihelyezett kis postaládák is erről vallanak: Mr. Hegedűs, Mr. Pásztor s a többiek. Kalauzoló jóakaróm csak bólint, hát, ilyen ez a nép! A mienk! Benépesítettük a földet!

Hosszú keresés-tévelygés után végre föltűnik az ígért földje: „Lake Hope State Park, Zeleski, Ohio” – olvasom a gyalult-faragott fába égetett eligazítást, s mindjárt alatta a riasztó tilalom: „Az állami park területére italt bevinni tilos. A rendelkezés megszegőit. . .”

Hogy választhattak ilyen helyet a találkozásra jó magyarjaink?

„ELINDULTAM SZÉP HAZÁMBÓL...”

Ropog a száraz ág a fedett szalonnasütőben. A lángok magasra csapnak, aki ért a nyársforgatáshoz, segít a kevésbé gyakorlottaknak. A szakadó esőben a kocsik is megérkeznek: borral, sörrrel, pálinkával.

– De hiszen . . . – okvetetlenkedem.

– Na, igen, a tilalom! Az elején még volt is gondunk bőven, de aztán megértették, hogy a szalonnasütés és a vele járó, részegséget kizáró poharazgatás nemzeti – etnikai – hagyomány. „Mi amerikai állampolgárok vagyunk ugyan, de a magyarság tradícióihoz ragaszkodunk. . .” – Ezt aztán megértették – vet a tűzre néhány rőzsét a szalonnázás főrendezője. A nemzeti parkban csak magyarok italozhatnak, senki más. Ez magyar kiváltság, ez ügyben már megértő szövetségesünk Amerika.

Magyarázná még, hogy a sikert miként érték el, de hozzánk kanyarodik terepjáró Fordján a nemzeti park egyik öles termetű elegáns öre.

– Minden rendben? – kérdezi köszönés után s szemrevételezi az üres palackokat, üvegeket gyűjtő zsákokat.

– Oh, hogycs, a legnagyobb mértékben. . . Nem inna velünk egy italt? – kérdezi a tűzfelelős.

– A parkban csak önöknek szabad. Én, sajnos nem vagyok magyar. Nekem tilos – s megint kalapjához emeli két ujját: „Good night!” – Jó éjszakát! – mondja széles mosollyal s beszáll a kocsiba.

A tűz körül pedig alig hallhatóan útjára kél az első ének: „Elindultam szép hazámból. . .” Aztán meg: „Elmegyek, elmegyek, hosszú útra megyek. . .”

(Vasárnap, augusztus 19.) A magyar észjárás átkeresztelte Lake Hope-ot a Reménység tavának. Senki nem mondja másként. A védett terület egyébként is egy héten át amolyan magyar köztársaság. Mindenütt magyar szó, a gyerekek is jórészt magyarul sivalkodnak, a kocsikon, amelyekkel sok száz vagy több ezer kilométerről jöttek, ott csillognak különféle „magyar felségjelek”. A legtöbb első rendszám-tábla helyén – nem lévén kötelező a rendszámot azon is feltüntetni – piros-fehér-zöld mezőben a Magyar Baráti Közösség emblémája, az MBK, esetleg egy-egy női név: Csilla, Ica. . . A kocsik hátsó részén az Itt-Ott konferencia Adytól kölcsönzött jelmondata. „Itt-Ott találkozunk” – ugyancsak nemzetiszínű szalagra nyomtatva. Sokat töprengtek, amíg jelszót választottak jó tíz évvel ezelőtt az évenkénti találkozóknak. Aztán Adynál kötöttek ki: „Itt valahol, ott valahol | Esett, szép, szomorú fejekkel | Négy-öt magyar összehajol | S kicsordul gúnyos fájdalomukból | Egy ifjú-ósi könny, magyar könny: | Miért is?”

„Miért is, miért is, miért is?” – Ady nagysága talán éppen abban van, hogy idegborzolóan a kérdéseket fogalmazza meg és nem a válaszokat. Az Itt-Ott-osok alázatát is ez a magatartás jellemzi leginkább: a nemzeti kérdések örökös újrafogalmazása. Nem ragaszkodnak makacson prekoncepcióktól elvekhez. Inkább az új feladványokhoz hűségeselek: a kérdezés jogához és kötelességéhez.

A kocsik állnak a napsütésben és esőben: emblémásan, címeresen, rajtuk a Hungary felirattal, hogy a találkozó után szétfussanak egész Amerikába, figyelmeztetve rá, hogy létezik egy ország Európában, amelynek Magyarország a neve, s egy nemzet: a magyarság. Tettnek ez sem kevés.

(Hétfő, augusztus 20.). Az együttlét alighanem fontosabb a mindenben egyetértésnél. Az amerikai magyar basonult annyira a befogadó ország társadalmi hagyományaihoz-szokásaihoz, hogy állandó igénye legyen személyes véleményének szabad megfogalmazására. Az Itt-Ott munkálatainak is jellemzője a különvélemények örökös örvénylése. Abban nincs vita, hogy Magyarországgal, a bárhol élő magyarokkal ápolni kell a kapcsolatokat. S ami épp ilyen fontos: soha nem emigrációban vagy Magyarországon gondolkodnak, hanem tizenhatmillió magyarban, anélkül, hogy ebbe a magatartásba valamiféle délifábos álmat csomagolnának. A magyarság szellemi egybetartozásának tántoríthatatlan elkötelezettjei. Aztán ami a legkevésbé sem mellékes: a magyarországi fölemelkedésnek, a reformoknak nem ellenzúkkerei. Ellenzúkközleg, néha szívsszorongva figyelik-ügyelik próbálkozásainkat...

Túl ezen azonban már a legtermészetesebb módon polarizálódnak a vélemények, a közösség dolgairól ugyanúgy, mint a nemzetközi politikai viszonyokról; az amerikai politikáról és hazai dolgaink nem egy kérdéséről. De talán nem érdektelen megjegyezni, hogy általában olyan itthoni kérdésekről vitáznak, amelyekről Magyarországon is folyik indulatos eszmecsere. És néha, bizony még ez is megesik, hogy kiint – az MBK köreibe – az észrevételek, bírálatok megértőbb alapról köröznek tova, mint idebaza. Felelősen értékelnek, mert Magyarországot éppúgy hazájuknak tekintik, mint azt az államot, amelynek polgárai; kettős a kötődésük nekik is: a magyar nemzethez, Magyarországhoz is nyűgöződnek – gyökereikkel, amelyek nélkül nem növelhetnék lombjaikat az új hazában sem.

KOMPROMISSZUM

A haja őszbe borult ugyan, de a tartása katonásan egyenes, a tekintetében pajzán huncutság, szavait-mondatait pedig eluralja a bölcsök öniróniája. Az amerikai egyetemeken 25 éven át több ezer diákkal ismertette meg hazánk történelmét, fölfejtve a Kárpát-medence térségének sajátos mozgását, amelyet az itt élő népek vezetői csak igen ritka pillanatokban segítettek jó irányba. Inkább egymás ellen hadakoztak, ki-ki a másik ellenében kereste saját boldogulását. Ezért buktak el sorra a nagy forradalmi próbálkozások s a bölcs kompromisszumos tervek egyaránt.

– Ott volt például Deák kiegyezése. „A történelmi szükségyszerűség legbölcsebb kompromisszuma volt.” Sokat átkozzák, de ellenfelei egyet elfelejtene, hogy az általa megteremtett lehetőséget nem ő juttatta zsákutcába, hanem azok, akik a hagyományos érzelmi politika rabjai voltak egyik s másik oldalon egyaránt. Ez a magatartás persze a nemzet politikai iskolázatlanságának volt a következménye. . .

A múltról beszél, de szavai a jelen magyar gondtengerében loccsannak.

– Ésszerű kompromisszumot mindenben – s nem megalkuvást! – Aki ezt a parancsot nem érti, semmit nem tanult a történelemből. . . Az embernek még önmagával is kompromisszumot kell kötnie, ha nem kergette kósként akarja leélni az életét, ami ugyebár emberhez elég méltatlan magatartás. Tegnap nézeteinket ütköztetni kell a maiakkal – érdekeinket is a másokéval –, csak így remélhetünk magunknak boldogabb jövőt. . .

[. . .]

(Szerda, augusztus 22.) Tíz esztendő már félig történelem. Félmúlt, amelyre emlékezni, amelyet számba venni nemcsak lebeteséges, de szükséges is. Mire jutott – mondjuk – ez idő alatt az MBK?

Senkinek nem akarnak szobrot emelni, a megistenülésre nincsen hajlamuk. Még a főbajtással is takarékoskodnak. Inkább ködosztatón görcsövezik a mást s próbálják megsejteni a holnapot. „A történelem az egybetartozás új törvényét szabja a magyarság számára; a szellemi baza igényét: a vallani és vállalni örömét.”

A személyes sérelmeken már rég túljutottak, kölyökfővel választották a futást, vagy jutott sorsukul a menekülés. Most, benne már az időben, boldog jövőt álmodnak nemcsak maguknak, mindannyiunknak. Elszenvedve nem kevés gyanúsítgatást (jobbról és balról egyaránt) kitartanak amellet, hogy nemzetápoló dolguk van; s az állandó eszmecsere, észrevételezésre mindig készen állnak. S ami nem mellékes, a magyar nemzetet, Magyarországot igyekezzenek kívülről is látni, a nagyvilág objektivitásával, hogy NE ELFOGULTSÁGAINK RABJAI LEGYÜNK, HANEM LEHETŐSÉGEINK MEGVALÓSÍTÓI. Ma még nem ítéhető meg kellőképpen, hogy e közösséggé tömörüléssel történelmi érvényű tett részesei lettek-e?

Az emigráció korábban nem takarékoskodott a gyűlölettel. Ma már a szórványban élők nagy része a párbeszéd, az eszmecsere híve, anélkül persze, hogy a szuverén bírálat jogáról lemondtak volna. Az eszmecsere kölcsönös szisszenete éppenséggel a bizalom megtartó erejévé is válhat.

BÉKÉTLENEK

Alig van ember a szórványban élő magyarok között, aki ne őrlödné cszményeinek (nemritkán: rögeszméinek) és érzelmeinek malomkőpárosa között. Hadd mondok erre egyetlen történetet:

Én is találkoztam Amerika egyik legkitartóbb magyar békétlenjével, aki minden energiáját „a nemzeti emigráció”, a következetesen jobboldali szervezkedés széthullásának megakadályozására fordítja.

– Annak azért örülök, hogy a család fiatal tagjai hazajárnak, s annak is, amit tőlük hallok. . .

Nem mondja, hogy mit hall, de a hangsúlyból sejthető, hogy a napos oldalra s nem az árnyékosra érti. Aztán kis idő múltán azt fejtegeti, hogy mekkora erőfeszítést igényel annak az emigránskonpciónak a konzerválása, hogy semmilyen kontaktust ne tartsanak az otthonnal.

– De mindhiába, a fiatalok csak járnak haza.

– Az előbb még örvendetesnek ítélte, hogy hazalátogatnak a család fiatal tagjai.

– Az családi ügy – válaszolja inkább elgondolkodva, mint indulatosan –, de a tömeges hazalátogatás már politikai kérdés. Ne járjanak Pestre.

– De miért? – makacsodom.

– Mert visszatérve magukkal hozzák a pestist. Azt magyarázzák, hogy Pest egy világváros, hogy otthon nem olyan a világ, amilyennek mi gondoljuk! Megfertözve érkeznek vissza, s ráadásul mesélnek-mesélnek. Ha legalább hallgatnának – legyint dühösen. . .

(Péntek, augusztus 24.) Az elhangzott előadások szellemén tűnődve képtelen vagyok szabadulni a gondolattól, hogy ötvenhat végén-ötvenhét ele-

jén egy új polgári középíreget okádott ki magából az ország. Háromnegyed részben világmegváltó álmokat dédelgető fiatalokat, akik épp, hogy kikerültek az iskolapadokból. A háborút vesztő, de új reményű baza bevon-szolta őket iskolapadokba, népi kollégiumokba, hogy végre felnövekedjék egy olyan önálló gondolkodású vezetőréteg, amely nem külső hatalmak jóindulatára kacsingat, hanem csak saját népe érdekeit babusgatja, óvja, futtatja a jövőbe. Hadd ne feledjük: ez az új réteg egy anakronisztikus társadalmi struktúra végleges megváltoztatására készülődött. Vagyis a néphez érzelmileg, s érdekeiben is elválaszthatatlanul kötődő ifjúság volt.

Iszonyú dráma, hogy ennek ellenére egyszerre szemben találták magukat a hatalommal. Almaikban csalódtak. Ötvenhat drámájának végjátékában úgy érezték, nincs más választásuk, mint a futás: az álmaikat meglopó országból az idegenségbe. Ez a történelemcsinálásra született, a népből fel- s kitört kétszázézeres csapat nem idebaza kamatoztatta tehetségét, akará-sát, jövőbódító álmát. Ők lettek hűtlenek hozzánk, avagy netán mi az ő lebetőseikhez? A történelem még nem mondta ki a végszót ebben a kér-désben. Mi mégis a remény? Az, hogy a távozásuk mégsem veszteség, mert amilyen mértékben hiányukkal megkevesbedett az ország, annyival gazda-godott a nemzet. Szétosztották magukat a világban, hogy általuk is na-ponta növekedjék a magyarság jó híre. . .

PIKNIK

A piknikre több száz kocsis érkezik. Amerikaiak, magyarok mellett japá-nok, németek, franciák. A gyerekek körbecsodálják némelyiket, de aztán kiderül, hogy nem a kocsikat, hanem csak a dekorációkat: magyarországi szállodák kis címkéit; levonóképeket Budapestről, Sopronról, Kőszegről, a Lánchídról, Egerről. Közben képeslapot cserélnek egymással, s mesélik, ki mikor járt Magyarországon, s hogy milyen volt az utazás, a fogadtatás. Arról csevegnek, ami éppen eszükbe jut. Egy-két csoportban jó magyarság-gal, mások vegyesen: egy masszába keverve angol és magyar szavakat – a szülők intelme ellenére.

Csak egy nyolcévesforma kisfiú áll magányosan, nem csatlakozik egyet-len csoporthoz sem. Egy nagy Chrysler mögött toporog, s betűzgeti az an-gol feliratot, majd odamegy a felnőttekhez, kézenfogja az anyját, s meg-kéri, olvassa el ő is az angol nyelvű szöveget. „Learn the language your grandmother long forgot.”

– Mit jelent ez mama? – kérdezi a gyerekek *angolul*, s a feliratra mutat.

– Hát amit ír – magyarázza az asszony *magyarul* –, hogy a nagyanyák által elfelejtett nyelvet újra kell tanulnunk.

– Miért? – csodálkozik a fiú. – És a nagymama hogyan felejtette el a nyelvét, mi történt vele?

– Semmi se történt veled, csakhát. . . te még ezt nem érted, majd egyszer elmagyarázom.

– Jól van, mama – komolyodik el a fiú, s futni kezd a többiekhez, akik már sivalkodva rúgják a labdát.

(Szombat, augusztus 25. I.) A Magyarországról meghívott népdalgyűjtő, s -énekes, a csángó kincsek egyik legmegbízhatóbb betakarítója „El kell indulni minden útra. . .” címen tartott előadást a nyári tábor hallgatóinak.

A népdalok olyan mélyről bukkannak a Reménység tavának magasába, mint az időtlen vizek. Az iszonyat bányáiból, fájdalmasan sikoltva, több ezer év messzességéből, a múlt mélységesen mély kútjából.

Ionesco találó megjegyzésével tragédia ott van, ahol megoldatlan problémák vannak. A Kárpátok karéjában mindig bőven tenyészett a megoldatlanság, s ez nemcsak magyar tragédia. Épp a népköltészet a legjobb példa rá: a gondok-nyomorúságok mindig is egymásba türemkedtek. Más kérdés, hogy sorsunk mindenkori kormányzói nem akarták észre- és tudomásul venni. A bánat egy bánat marad mindvégig, az idők végeztéig. Ma már ez is tanulság. A tennivalók – minden népdal egy-egy figyelmeztetés is – ebből a felismerésből gyűrűznek elő. A józanság – múlt s jelen pontos számontartása – arra int bennünket, hogy csak így érdemes gondolkodnunk. Ha ugyan jó magyarok s jó európaiak akarunk maradni.

Félretájéoló álmairól kinek-kinek le kell szoknia: arról például, hogy kinél különb, életrevalóbb, sőt boldog létre érdekesebb. A realitások – múlt s jelen – számbavétele a közös jövő érdekében is szükséges. Baráti kézfogásra várakozón kell tartanunk a karunkat, mert nem tudhatjuk, hogy mikor jön idő igazi kézfogásra: ölelésre is alkalmas. A történelem fölkészülve kell találjon bennünket. . .

MÉRLEG

Az ünnepi hangulatnak hirtelen véget vet egy kérdő mondat, amely szétterpeszkedik a nappaliban: „Meddig magyar a magyar?” A kérdés megmerevedik, testet ölt, s mocsanatlan, mint a megkövesedett fájdalom.

– Az amerikai olvasztótégely már nem úgy működik, mint néhány évtizeddel ezelőtt. A több millió kínai átvészelte a tégelyszindrómát, kibírták a megpróbáltatást; a délről egyre hömpölygő spanyol anyanyelvűek: mexikóiak, kubaiak, nemkülönb. . . Az etnikai tudat föléledése, új nemzetmodellt teremtett Amerika számára. Az egymásmellettségét.

– Tehát meddig magyar, a magyar?

– Amíg magyarul fogalmazza gondolatait.

– Igen, de van két ellenkező példa is, ami nem állott ellen a nyelvi tégelynek: az angolt vallják ugyan anyanyelvüknek, de a különálláshoz is ragaszkodnak. A zsidó tudatosan különbözteti meg önmagát a társadalom egészétől, a néger viszont inkább ösztönösen. Az ok azonban mindkét etnikai csoportnál ugyanaz: a gyökerek vállalása.

– Tehát a nyelv nem fontos? Vagy: fontosabb nála az etnikai tudat, az érzelmi azonosulás a nagyobb közösséghez, amelytől *térben* messzi kerültek?

– Ebben a világon egyedülálló, folyton újratöltődő társadalomban akkor is tartozhat valaki az ősi törzshöz, ha a nyelvet már rég elfelejtette.

– Veszélyes elmélet. . .

– Ez szociológusok megfigyelése, és kizárólag erre a fiatal társadalomra érvényes, az európai történeti-kultúrtársadalmakra a legkevésbé sem!

– Akkor, hát meddig magyar a magyar?

(Vasárnap, augusztus 26. 1.) Kicsiny szomorúsággal, tettetett jókedvvel és bangos fogadkozással készülődőnek baza az egyhetes találkozó résztvevői. A legtöbbször még akad valamiféle mondanivalója a másoknak,

legfőképp azért, hogy ne kelljen máris indulni a hosszú útra: Columbusba a repülőterre, vagy még messzibbre, esetleg több ezer kilométerre – kocsikkal. Az istenszolgálat résztvevői még magukba szállva kóvályognak egy ideig a Te benned bízunk súlyát cipelve, hogy aztán mégis rászánják magukat a búcsúra, s indulásra. Az együttlét jó érzéseivel indulnak le a szepentíneken, a hétköznapiok tetteire és szolgálataira is hívó valóságába.

Egy időre még egymás nyomában maradnak a kocsik, aztán egy-egy útelágazásnál piciny bánatfelhővel a tekintetükben integetnek egymásnak: viszontlátásra jövőre.

Mindenképpen.

Talán.

Ha közbe nem jön valami. Ha. . .

Abban reménykedünk, hogy minden a maga módján fog menni, mint eddig. Mintha Máté evangélista prófétálna újra: „Ez a ház latrok házána mondatik, de Ti a hit és a hűség megvallásának házává tettétek.”

A kocsi, a terepjáró Ford beállított 55-ös mérőöldes sebességgel kiegyensúlyozott tempóval visz bennünket is Chicago felé. Hatórai út után a távolban fölsejtenek a fények. Előbb csak egészen bizonytalanul, aztán egyre ámulatba ejtőbben villannak a magasba a reklámok színorgái.

Közeledünk. . .

LEGFŐKÉPP

Részlet egy amerikai magyar költő szabad versének szét se tört soráiból: „MAGUNKRA MARADTUNK egészen, iszonyatosan és helyrehozhatatlanul. Már azt se tudjuk, ha magunkról beszélünk, hogy kiről is igazában? Folyton csak koslatunk befejezetlen mondataink haragos összevisszagságában. Nem olyan értelemben, hogy koslatunk valóban, hanem csak a lödörgés, a céltalanság szinonimájaként használva a szót! S már mindössze egyetlen kérdésünk maradt, de ez az egy is hiába várja vacogva a választ. Imé a kérdés: Mit szólnak a soromhoz, soraimhoz és sorsaimhoz a Manhattan kellős közepén, a Mexikói-öböl szűkületében, és legfőképp mit mindenütt? És különös módon mit szólnak hozzá Londonban, Párizsban, a dél-olasz táj világító sziklacsücskén és Münchenben, Frankfurtban, aztán Németalföldön. És legfőképp mit szólnak ahhoz, amit meg se írok, csak mondani akarok? Igaz a gondolat kitalálható: hogy miről akarok beszélni! Holott nekem – hiába, szikkad már a szív meg az agy – hét hete semmi nem jut eszembe. Ehhez mit szólnak legfőképp Ausztráliában, az új-zélandi magyar dombokon, az argentin pampákon, a brazil őserdők mocsárbűzében kuporgó magyarjaink? Mit szólnak hozzá Alaszkában az olajkitermelő magyarok és mit a tajvani magyar szerzetes, és legfőképp mit szólnak hozzá Budapesten, a Körúton, s «vidéken», s legfőképp mint szólnak hozzá azok, akik soha nem olvassák verseimet. Nem is csuda, hisz már meg se tudom írni őket, így ők se írhatnak engemet; mert nem tudom mit szól(ná)nak hozzá, ha mégis megírnám.”

(Folytatjuk)